

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

**Volný čas klientů ve výchovném zařízení pohledem
vychovatele**

Bakalářská práce

Autorka: Tereza Tomešová
Studijní obor: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou
práci v etopedických zařízeních
Vedoucí: Mgr. Alena Knotková
Oponent: Mgr. Adéla Marešová

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Tomešová
Studium: P21P1044
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Název bakalářské práce: **Volný čas klientů ve výchovném zařízení pohledem vychovatele**

Název bakalářské práce Spare time of clients from tutor's perspective.
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá způsoby trávení volného času ve výchovném ústavu z pohledu vychovatele. V teoretické části je pozornost věnovaná volnému času, volnočasovým aktivitám, výchovnému zařízení. Rovněž práce vymezuje základní pojmy a komparuje přístupy v dané problematice. Empirická část práce se zabývá názory a pohledy vychovatelů na trávení volného času klientů. Šetření probíhá pomocí kvalitativní strategie, formou polostrukturovaných rozhovorů s vychovateli. Oblasti, na které se výzkum zaměřuje, jsou preferované způsoby trávení volného času u klientů z pohledu vychovatele, možnosti nabízených volnočasových aktivit výchovného zařízení a možnosti a limity výchovné práce vychovatelů v oblasti ovlivňování volnočasových aktivit klientů.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: Současné trendy ve výchově*. Portál, 2008. ISBN 8073674734.

JÁNSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2014. ISBN 978-80-7435-534-9.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Alena Knotková

Oponent: Mgr. Adéla Marešová

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Volný čas klientů ve výchovném zařízení pohledem vychovatele* vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. Aleny Knotkové, samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 4. 2024

Tereza Tomešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Aleně Knotkové za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady, její čas, trpělivost a vstřícný přístup při konzultacích. Dále bych ráda poděkovala respondentům, kteří se účastnili rozhovorů pro výzkumnou část bakalářské práce. Jsem vděčná za to, že mi věnovali svůj čas a předali mi užitečné informace k dané problematice.

Anotace

Tomešová, Tereza. *Volný čas klientů ve výchovném zařízení pohledem vychovatele*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta univerzity Hradec Králové, 2024. 50 s. Bakalářská práce

Bakalářská práce se zaměřuje na volný čas klientů ve výchovném zařízení z pohledu vychovatele. Teoretická část práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na komparaci přístupů k volnému času, volný čas dětí a mládeže a také na výzkumy zabývající se problematikou volnočasových aktivit. Další kapitola charakterizuje ústavní a ochrannou výchovu a popisuje zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Více se zaměřuje na dětský domov se školou, který je pro bakalářskou práci stěžejní. Třetí kapitola se zaměřuje na pracovníky a klienty dětského domova se školou. Charakterizuje pozici vychovatele, klienty dětského domova se školou a popisuje metody sociální pedagogiky využívané v dětském domově se školou. Výzkumná část se zaměřuje na trávení volného času klientů v dětském domově se školou pohledem vychovatele. Hlavním cílem bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a zjistit, jak vychovatelé nahlíží na trávení volného času v dětském domově se školou. Výzkumné šetření má kvalitativní charakter. Jako metoda sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory jsou realizovány s vychovateli dětského domova se školou.

Klíčová slova: volný čas, ústavní a ochranná výchova, dětský domov se školou

Annotation

Tomešová, Tereza. *Spare time of clients from tutors perspective*. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 50 s. Bachelor Thesis

Focus of this bachelor thesis is on the free time of clients of educational institution from the perspective of the educator. Theoretical part of the thesis is separated into three chapters. The first chapter focuses on comparison of approaches to free time, free time of children and youth as well as research of free time activities. The next chapter characterises institutional and protective education and describes institutions of performance of institutional and protective education. It focuses more on the children's home with a school, which is pivotal to the bachelor thesis. The third chapter focuses on workers and clients of the children's home with a school. It characterises position of the educator, clients of the children's home with a school and the methods of social pedagogy used in them. Research part of the thesis focuses on the free time of clients in the children's home with a school from the educator's point of view. The main goal of the bachelor thesis is to describe and investigate how educators view free time in the children's home with a school, based on professional literature. The research investigation is qualitative in nature. Semi-structured interview was chosen as the method of data collection. The interviews are conducted with the educators of the children's home with a school.

Keywords: free time, institutional and protective education, children's home with a school

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK)

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod.....	9
1 Komparace pohledů k volnému času	10
1.1 Pohledy na volný čas.....	10
1.2 Volný čas dětí a mládeže	13
1.3 Pedagogické ovlivňování volného času mimo vyučování	14
1.4 Výzkumy k volnočasovým aktivitám	14
2 Pohled na zařízení ochranné a ústavní výchovy	16
2.1 Ochranná výchova.....	16
2.2 Ústavní výchova.....	18
2.3 Diagnostický ústav	19
2.4 Dětský domov	20
2.5 Výchovný ústav.....	21
2.6 Dětský domov se školou	22
3 Pracovníci a klienti dětského domova se školou	24
3.1 Pozice vychovatele.....	25
3.2 Klienti dětského domova se školou	26
3.3 Metody sociální pedagogiky	28
4 Výzkumné šetření.....	29
4.1 Rámec empirického šetření	29
4.2 Výzkum, použitá metoda a průběh výzkumného šetření	31
4.3 Analýza sběru dat a interpretace zjištěných dat	33
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	48

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si vybrala Volný čas klientů ve výchovném zařízení pohledem vychovatele. Toto téma jsem si vybrala, protože jsem byla na praxi v dětském domově se školou a chtěla jsem více nahlédnout do problematiky volného času v dětském domově se školou. Zajímalo mě, jakým způsobem klienti dětského domova se školou tráví volný čas, jaké volnočasové aktivity zařízení klientům nabízí a zároveň jak moc se vychovatelé klientům věnují. Na to, jak děti tráví volný čas mají velký vliv rodiče. V dětském domově se školou přebírají úlohu rodičů právě vychovatelé. Hlavním cílem bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a zjistit, jak vychovatelé nahlízejí na trávení volného času v dětském domově se školou.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část řeší volný čas z hlediska vymezení pojmů. První kapitola čtenáře seznamuje s pohledy na volný čas, vymezuje základní pojmy a poukazuje na již uskutečněné výzkumy k volnému času. Druhá kapitola se věnuje vybraným zařízením ústavní a ochranné výchovy z hlediska legislativy. Větší pozornost je věnována dětskému domovu se školou z důvodu, že empirická část se uskutečnila právě v tomto zařízení. Poslední kapitola teoretické části se věnuje pracovníkům a klientům dětského domova se školou a také metodám sociální pedagogiky. Veškeré informace jsou podloženy odbornou literaturou.

Empirická část práce se zaměřuje na trávení volného času v konkrétním zařízení a snaží se odpovědět na hlavní výzkumnou otázku za pomoci dílčích a tazatelských otázek. Výzkumné šetření mělo kvalitativní charakter. Jako metoda sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor a k analýze dat bylo využito otevřené kódování. Rozhovory probíhaly s vychovateli dětského domova se školou.

1 Komparace pohledů k volnému času

Každý z nás má představu o tom, co to je volný čas. Tak jako jsme každý jiný, je jiné i to, jak volný čas vnímáme a jak s ním nakládáme. Pro někoho je to jít do divadla a pro jiného sledování televize. Volný čas nám pomáhá v tom být šťastnějšími, spokojenějšími, vede nás ke kulturnímu rozvoji, zdravému životnímu stylu, ale také nám pomáhá obnovovat síly a pracovní schopnosti.

Každý z nás k aktivitám přistupuje rozdílným postojem a to z různých důvodů, mezi které řadíme věk, zájem nebo osobnost jedince. Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší například rozsahem a také obsahem. Je to zapříčiněno tím, že děti mají mnohem více volného času než dospělí. To, jakým způsobem trávíme volný čas se také mění společně s tím, jak rosteme a jak se vyvíjíme (Hofbauer, 2004).

1.1 Pohledy na volný čas

Na volný čas můžeme pohlížet z různých směrů a různými pohledy. Tyto pohledy se ale navzájem prolínají a ovlivňují se. Podle Pávkové a kol. rozlišujeme 5 pohledů na volný čas.

Do ekonomického hlediska můžeme zařadit to, kolik financí odchází na volný čas a také jestli jsou tyto prostředky návratné. Ze sociologického hlediska můžeme pozorovat to, jaký vliv mají volnočasové aktivity na utváření vztahů mezi lidmi. Z politického hlediska můžeme vnímat to, jak stát zasahuje do možností trávení volného času. Stát zasahuje přímo a nepřímo. Přímo zasahuje například tím, že nechá postavit dětská hřiště, nebo místa, kde lidé mohou trávit svůj volný čas. Zdravotně-hygienické hledisko pozoruje to, jak volný čas působí na tělesný a duševní vývoj jedinců. Pedagogické a psychologické hledisko spočívá ve vhodném vybírání volnočasových aktivit pracovníkem, který se zabývá prací s mládeží. Měl by důkladně znát jedince, se kterými pracuje, protože to, jak tráví volný čas buduje jejich osobnost i v jiných aspektech jejich života (Pávková, 1999).

Volný čas, leisure, Freizeit je označení pro něco, co každý z nás dobře zná a potřebuje. Čas, který jedinec tráví děláním činností, které ho baví, naplňují a rozvíjí jeho osobnost. S pojmem volný čas se setkáváme už velmi dlouho a v průběhu historie se na něj nahlíží různými pohledy. Jeden z pohledů, který vyplývá z anglosaského proudu

se zabývá zkoumáním slova „leisure“ v souvislosti s trávením volného času. Slovo „leisure“ znamená volný čas a my na něho můžeme pohlížet různými pohledy.

První z nich chápe volný čas tak, jak si ho většina z nás asi také vyloží, jako ten čas, který nám zbyl po splnění všech povinností. Druhý pohled se zabývá spíše kvalitou a smysluplností tráveného volného času. Třetí pohled se zaměřuje na trávení volného času, který nám prospívá například po stránce zdravotní a jestli nám přináší do života určité hodnoty (Kaplánek, 2017).

Podle Němce a kol. je chápán volný čas jako „čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti“ (Němec a kol, 2002, s. 17).

Potřeby volného času

Mezi základní funkce volného času můžeme zařadit odpočinek, rozvoj osobnosti a zábavu. To, co od volného času očekáváme je regenerace psychických i fyzických sil. Každý z autorů, který se zabývá problematikou trávení volného času se dívá na vymezení funkcí trochu odlišně. Hofbauer (2004, s.15) uvádí, že Opaschowski (1941) za základní funkce považuje:

- rekreaci (zotavení a uvolnění),
- kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací),
- výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení),
- komunikaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba),
- participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti),
- integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů),
- enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností) (Opaschowski in Hofbauer 2004, s. 15)

Hofbauer (2004, s.14) dále uvádí vymezení funkcí francouzského sociologa Rogera Sue a to následovně:

- psychosociologickou (uvolnění, zábavu, rozvoj),
- sociální (socializaci, symbolickou příslušnost k některé sociální skupině),
- terapeutickou,

- ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání, anebo pouhé spotřeby vedoucí k odcizení),

Jak už jsem uváděla, tak každý z autorů vymezuje funkce volného času trochu odlišně, ale téměř vždy se shodují v potřebě odpočinku, rozvoji osobnosti nebo potřebě sociálně interagovat. Volný čas je nedílnou součástí každodenního života každého z nás. „*Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění*“ (Pávková a kol., 1999, s. 15).

Pod pojem volný čas se řadí celá řada aktivit, mezi které můžeme zařadit zábavu, kroužky, zájmové činnosti, odpočinek, dobrovolné vzdělávání nebo rekreaci. Mezi volný čas však nezahnujeme učení, přípravu na vyučování, úklid, povinnosti spojené s domácností ani činnosti spojené se zabezpečením biologické existence člověka, jako je spánek či jídlo. (Pávková a kol., 1999) Podle MŠMT je za volný čas považován čas, kdy si jedinec svobodně vybere sám na základě svých zájmů a nálad svou činnost (MŠMT, 2002). Podle Pávkové (1999, s. 31) je volný čas doba, která nám zbude po splnění všech úkolů a povinností.

Dle Kratochvílové „*volný čas je čas na oddych, rekreaci, regeneraci fyzických a psychických sil, uvolnění po práci, studiu, na společenská setkání*“ (Kratochvílová, 2004, s. 79). Volný čas je úzce spojen s výchovou. Mezi cíle výchovy patří naučit člověka volný čas rozumně využívat a formovat jeho zájmy. Kvalitní trávení volného času hraje velkou roli v prevenci rozvoje patologických jevů.

Můžeme rozlišovat dva přístupy. Pozitivní a negativní pojetí volného času. Negativní pojetí volného času je zbytková časová hodnota, jde o čas, který nám zbude po uspokojení biologických a fyziologických potřeb a po splnění všech povinností. Pozitivní pojetí volného času je chápáno jako svobodně zvolený čas. Jedná se o čas, kdy je člověk sám sebou a tráví volný čas činnostmi, které ho naplňují a baví ho (Kaplánek, 2017).

1.2 Volný čas dětí a mládeže

Jak již bylo uvedeno, volný čas je úzce spojen s výchovou. Na výchovu mimo vyučování má největší vliv rodina, zařízení pro výchovu mimo vyučování a škola. „*Pedagogické ovlivňování volného času, zejména výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování, je významnou oblastí výchovného působení*“ (Pávková a kol., 1999, s.39). Díky tomu může vést jedince k smysluplnému trávení volného času, upevňovat jeho zájmy a rozvíjet jeho schopnosti.

Výběr volnočasových aktivit hraje velkou roli v prevenci patologických jevů. Díky správně zvoleným aktivitám a dostatečně pestrému programu nemají děti a mládež čas na nežádoucí aktivity, jako třeba vyhledávání drog či alkoholu. Rodina se od útlého dětství dítěte nejvíce podílí na výběru volnočasových aktivit a na formování jeho osobnosti.

Podle Hofbauera „*Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování jejich osobnosti*“ (2004, s.56).

Škola by měla dětem poskytovat přestávkový režim relaxace mezi vyučováním. Podle MŠMT „*Způsob trávení volného času o přestávkách má velký vliv nejen na regeneraci sil v průběhu vyučování a na celkovou pohodu ve škole. Zdravý přestávkový režim relaxace v době mezi vyučovacími jednotkami mění veškerý styl života ve škole. Vytváří podmínky pro zdraví tělesné, psychické a sociální a uspokojuje a respektuje potřeby volného pohybu*“ (MŠMT, 2002). Mělo by se jednat o pestrý výběr aktivit tak, aby si dítě mohlo vybrat aktivitu, která dostatečně uspokojí jeho potřeby. Může se jednat o sportovní koutek, výtvarný koutek, společenský nebo taneční koutek.

Volný čas děti tráví také individuálně v institucích s volnočasovými aktivitami mimo rodinu a školu, které působení těchto institucí doplní (MŠMT, 2002). Podle MŠMT se jedná o:

- občanská sdružení dětí a mládeže,
- tělovýchovné spolky,
- školní družiny,
- školní kluby,
- střediska pro volný čas (MŠMT, 2002)

1.3 Pedagogické ovlivňování volného času mimo vyučování

Na utváření člověka se velkou částí podílí to, jak tráví svůj volný čas. Pedagogické ovlivňování volného času ukazuje, jak vhodně využít volný čas, jak rozvíjet osobnost a schopnosti jedince. To, jak jedinec tráví volný čas ovlivňuje jeho budoucí partnerské vztahy a také výchovu dětí. Pedagog, který s dětmi a mládeží pracuje musí být schopen vytvořit prostředí klidné, příjemné a hlavně bezpečné. Musí být schopen vytvořit příjemnou atmosféru a povzbudit děti k tvořivosti a kreativitě. Výchova mimo vyučování plní 3 funkce (Pávková, 1999, s.42)

1. Výchovně – vzdělávací
2. Zdravotní
3. Sociální

Výchovně-vzdělávací funkce je velmi důležitým aspektem výchovy mimo vyučování. Je na ní kladen velký důraz z důvodu rozvoje schopností dětí a mládeže. Skrze pestrost činností, které jsou nabízeny ukazujeme dětem a mládeži, jak kvalitně využít volný čas a získat nové vědomosti, dovednosti i návyky. Úspěchy, které jedinci zažívají je poté motivují a vytváří si díky nim svůj vlastní názor na vnímání okolí a na život. Radíme sem například: zájmové, rekreační, společensky prospěšné činnosti.

Zdravotní funkce je neméně důležitá. Ukazuje dětem a mládeži, jak kvalitně strávit svůj den a určuje jim určité návyky, které podporují zdraví duševní i tělesné. Po celodenním sezení ve škole je nezbytně důležité, aby byla v programu zahrnuta také tělovýchovná a sportovní činnost.

Sociální funkce podporuje rozvoj sociálních vztahů a komunikace. Ukazuje jedincům, jak jednat při řešení určitých problémů či konfliktů (Pávková a kol., 1999).

1.4 Výzkumy k volnočasovým aktivitám

Existuje řada výzkumů, které se zabývají trávením volného času dětí a mládeže. Tyto výzkumy sledují, jaké aktivity děti a mládež preferují, jak volný čas prožívají a kolik volného času vlastně mají. Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala výzkum *Volný čas dětí staršího školního věku a jeho prožívání* z roku 2021, který sleduje, jak už název napovídá trávení volného času dětí staršího školního věku (11-15let).

Patočková, Čermák a Šafr prováděli svůj výzkum s 1114 dotázaných dvojic dítě-rodíč. Z výzkumu se můžeme dozvědět, že volný čas je ovlivňován vrstevníky a rodinou. Podle výzkumu mají chlapci více volného času než dívky, což může být zapříčiněno větší přípravou na vyučování.

Výzkum nám také ukazuje, že velká část dotázaných chlapců (55 %) má za oblíbenou aktivitu sport. Druhou nejvíce oblíbenou aktivitou je pak hraní na PC a trávení času u obrazovky (47 %). U dívek je to se sportem velice podobné. Sportovní a pohybové aktivity preferuje 44 % dotázaných dívek. Druhou nejvíce oblíbenou aktivitou u dívek je pak trávení času s kamarádkami (37 %).

Výzkum nám také ukazuje, že děti z rodin s vyšším sociálním statusem dávají přednost kreativním, sportovním, seberozvojovým, uměleckým aktivitám před pasivní zábavou v podobě koukání do telefonu, počítače nebo televize. Děti z rodin sociálně znevýhodněných tráví více času se svými vrstevníky, se kterými se schází venku nebo chodí do obchodních center (online, 2022).

Druhý výzkum, který jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila je výzkum „*České děti venku*“ z roku 2016. Tento výzkum se zabývá tím, kde a jak tráví děti svůj volný čas a je provedena neziskovou organizací Nadace Proměny Karla Komárka. Tento výzkum proběhl s 1515 respondenty ve věku od 7 do 15 let s tím, že první část dotazníku je určena pro děti a druhá část je určena pro rodiče. Výzkum se zabývá tím, jak děti tráví svůj volný čas, porovnává kolik času děti tráví u médií s porovnáním s časem venku, jak děti hodnotí svůj čas strávený venku apod.

Podle tohoto výzkumu má 71% dotázaných velmi rádo čas trávený venku. Dále 67% dotázaných dětí velmi rádo tráví čas na internetu a hraním počítačových her. Výzkum se také dále zabývá trávením času venku v rámci školy a možnostmi zlepšení prostředí v jejím okolí. Velká část dotázaných rodičů by uvítala větší investice do venkovního prostředí školy.

Výsledky výzkumu nám poukazují na to, že velká část dětí sice ráda tráví čas venku, ale zároveň ho také tráví u počítače a na internetu (Nadace Proměny Karla Komárka, 2016).

2 Pohled na zařízení ochranné a ústavní výchovy

Mezi školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy můžeme podle zákona č. 109/2002 Sb. *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních* (zákon č. 109/2002 Sb.) zařadit diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav a dětský domov.

Do výchovných zařízení jsou umísťovány děti a mladiství, pokud se u nich projevuje rizikové chování nebo se o ně doma nemohou či zkrátka nechtějí postarat. „*Hlavním východiskem i prioritou pro všechna školská zařízení musí být princip pomoci a ochrany dítěte, nikoliv prvoplánový trest, spojený se společenskou diskriminací*“ (Jánský, 2014, s. 117).

Všechna tato zařízení by měla dětem poskytnout péči a zajistit také kvalitní a bezpečné podmínky. Tyto zařízení poskytují dětem individuální výchovně vzdělávací programy. Na řádnou výchovu klientů dohlíží pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci. Zařízení se liší v návaznosti na problém, který se u klienta řeší nebo z jakého důvodu byl do zařízení umístěn.

Klienti jsou po nástupu do zařízení umístěni do rodinných (dětský domov se školou, dětský domov) a výchovných skupin (diagnostický ústav, výchovný ústav) (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Podle statistického informačního systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je v České republice k roku 2023 celkem 203 zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jedná se o 138 dětských domovů, 28 dětských domovů se školou, 25 výchovných ústavů a 13 diagnostických ústavů (MŠMT, 2023).

2.1 Ochranná výchova

Ochranná výchova je ochranné opatření, které je ukládáno soudem. Hlavním účelem je kladně ovlivnit vývoj mladistvého. Ochranná výchova lze výhradně uložit pouze mladistvému (výjimkou může být také osoba, která dovršila 12 let, ale ještě nedosáhla 15 let). Za mladistvého se považuje ten, kdo dovršil 15. rok a nepřekročil 18. rok. U mladistvých se předpokládá, že po spáchání trestného činu mají nejvyšší šanci vrátit se zpět do společnosti (Slomek, 2010)

Ochrannou výchovu může uložit soud v případě, kdy o výchovu není správně postaráno nebo výchova byla zanedbávaná. Dětské výchovné ústavy jsou určeny pro

osoby mladší 15 let. Mladiství jsou zařazeni do výchovných ústavů pro mládež. Ochranná výchova trvá tak dlouho, jak je to vyžadováno, maximálně však do 18 let (na žádost mladistvého do 19 let). O propuštění mladistvého z ochranné výchovy rozhoduje okresní soud pro mládež ve veřejném zasedání v obvodu, kde ochranná výchova probíhá. Návrh může podat probační úředník, výchovné zařízení nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí. (vuvm, 2024)

Mladistvému lze za spáchaná provinění uložit podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže opatření, mezi která řadíme:

- Výchovná zařízení, mezi které zahrnujeme probační program, výchovné povinnosti, napomenutí s výstrahou a dohled probačního úředníka (§ 15 zákona č. 218/2003)
- Ochranná opatření, mezi které zahrnujeme ochranné léčení, zabezpečovací detence nebo ochranná výchova (§ 21 zákona č. 218/2003)
- Trestní opatření, mezi které zahrnujeme například obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, domácí vězení nebo zákaz vstupu na kulturní a společenské akce (§ 24 zákona č. 218/2003)

Podle zákona č. 218/2003 o soudnictví ve věcech mládeže v paragrafu 22 ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. (§ 2 zákona č. 218/2003)

2.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova je právně ukotvena zákonem č. 109/2002 Sb. Je nařizována soudem v občansko-právním řízení dětem mladším 18 let. „*Soud nařizuje ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte nebo jeho řádný vývoj narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmy dítěte nebo existují vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit a učiněná opatření nevedla k nápravě*“ (Štiková, Šenková, Belicová, 2020, s.109). Před ústavní výchovou má přednost náhradní rodinná péče, pokud je však určeno jinak je důležité, aby ústavní výchova byla co nejkratší a neměla na dítě moc velký dopad. Soud má povinnost přezkoumat, jestli dítěti nelze zabezpečit náhradní rodinnou péči. Soud rozhoduje o umístění do ústavní výchovy maximálně na dobu 3 let, kterou však může opakovaně prodlužovat. Má povinnost jednou za dobu 6 měsíců přezkoumat, jestli důvody pro nařízení ústavní výchovy nadále přetrvávají (Slomek, 2010).

Ústavní výchova se potýká s řadou problémů spojených s deprivací jedince. Dochází u nich ke zhoršení schopnosti komunikovat nebo ztráty důvěry v okolní svět. Zařízení se snaží zajišťovat vhodné podmínky. Pracuje zde řada odborných pedagogických pracovníků, kteří ale nedokáží zcela nahradit bezpečné rodinné prostředí. Deprivace se může začít projevat v dospělosti například v podobě problémů v partnerském životě. Pokud je jedinci ústavní výchova nařízena, měla by jeho situace být řešena co nejdříve, aby to na něj nemělo tak obrovský dopad (Šance dětem, 2023).

„*Základním úkolem, klíčovým právě u zařízení, která poskytují péči dětem umístěným mimo vlastní rodinu, je zajištění kvalitních a bezpečných (nestresových) podmínek, vytvořených na podkladě pozitivních emočních vztahů, umožňující prožitek důvěry mezi dítětem a dospělým*“ (Jánský, 2014, str. 117). Ústavní výchova se vykonává ve školských zařízeních, kterými jsou:

- diagnostické ústavy
- dětské domovy
- dětské domovy se školou
- výchovný ústav (§ 2 zákona č. 109/2002)

2.3 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav (dále jen DÚ) je zařízení, do kterého jsou děti a mladiství umisťováni na základě rozhodnutí soudu po návrhu rodičů, opatrovníků nebo OSPOD. DÚ plní řadu úkolů, mezi které můžeme zařadit funkci diagnostickou, výchovnou, sociální a také vzdělávání klientů. Diagnostická funkce je detailní diagnostické zpracování klienta v psychologické a pedagogické oblasti. Hlavním úkolem je vypracování výchovných doporučení, která dále budou realizována v ústavu, do kterého klient bude následně umístěn na základě důkladné analýzy problémů klienta (Slomek, 2010).

Klienta přebírá sociální pracovník, který musí provést vstupní pohovor, ve kterém řeší práva a povinnosti klienta, podmínky pobytu a vnitřní řád a jeho zásady. *„Během pobytu v diagnostickém ústavu, který zpravidla trvá 2 měsíce, se provádí zdravotní, psychologické, pedagogické a sociální vyšetření dítěte, jehož cílem je odhalení příčin výchovného problému, stanovení vhodných výchovných opatření a postupů s ohledem na prognózu vývoje dítěte“* (Pávková a kol., 1999, s. 146).

Čas, který klient v DÚ stráví by podle zákona č. 109/2002 Sb. *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních* měl být 8 týdnů. Na délce pobytu však závisí spousta aspektů. Mezi ten hlavní však řadíme rychlost rozhodování soudu. Nejspíše tím nejdůležitějším úkolem DÚ je spolupráce s OSPOD a také to, že zařízení dává soudu doporučení, co je pro klienta vhodné. Jestli se jedná o umístění do zařízení nebo o svěřeni péče rodičům však definitivně rozhoduje soud (NPI, 2023).

DÚ mají výchovné skupiny, kam jsou klienti zařazeni podle věku a pohlaví. Pro klienty jsou zřízeny školní třídy, kam dochází a doplňují si potřebné vzdělání. Pro klienty, kteří povinnou školní docházku již mají dokončenou jsou zřízeny diagnostické třídy, ve kterých jsou připravováni na jejich budoucí povolání (Slomek, 2010).

DÚ se dělí na: Dětský diagnostický ústav, kam jsou přijímáni klienti, kteří ještě nemají ukončenou povinnou školní docházku a Diagnostický ústav pro mládež přijímá klienty, kteří mají ukončenou povinnou školní docházku. V diagnostických zařízeních jsou také zřizována záchytná pracoviště, která slouží pro klienty zadržených na útěku (Slomek, 2010).

2.4 Dětský domov

“*Dětské domovy jsou nejrozšířenějším typem náhradní ústavní výchovy*” (Pávková a kol., 1999, s.143). Do dětských domovů (dále jen DD) jsou umísťovány děti, o které se rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Dítě je sem umístěno, pokud mu jeho rodina nemůže a nedokáže zajistit řádnou výchovu, tělesný a rozumový vývoj nebo je vývoj narušený, a je v rozporu se zájmem dítěte.

Má 3 hlavní úkoly, kterými jsou úkoly vzdělávací, sociální a výchovné. Hlavním účelem je postarat se o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu, ale nemají žádné závažné poruchy chování. Do DD jsou umísťovány děti od 3 do 18 let, ale v některých případech mohou být i déle, pokud studují (maximálně do 26 let). Jelikož dítě nemá žádné velké poruchy chování, může navštěvovat běžné základní školy.

Ve většině případů umístění dítěte do DD se jedná o důvody sociální, ale i tak často můžeme pozorovat osobnostní nebo výchovné problémy (Jánský, 2014).

Děti jsou rozděleny do rodinných skupin. V jedné skupině je 6-8 dětí. Sourozenci se většinou zařazují do stejné skupiny, v případě výchovných problémů ale mohou být zařazeni do odlišných rodinných skupin. Je důležité, aby se děti zapojovaly do různých zájmových aktivit. „*V dětském domově je dětem umožňováno zapojení do zájmové činnosti v různých typech výchovných zařízení a organizací*“ (Němec a kol., 2002, s.22).

Velmi důležité je, aby zaměstnanci DD jednali s dětmi tak, aby rozvíjeli jejich citovou stránku. Musí zajišťovat základní práva dítěte na výchovu a vzdělání a také se dítěti snažit poskytnout v rámci možností pocit domova. Když je to možné, DD spolupracuje s rodinou dítěte, které je umístěno do dětského domova a snaží se zlepšit podmínky, aby se dítě mohlo vrátit co nejdříve zpět do rodiny.

Do DD mohou být také zařazeny děti se zdravotním postižením (mentální, smyslové, tělesné, vady řeči apod.) Stávají se součástí rodinných skupin, nebo jsou pro ně zřizovány samostatné rodinné skupiny. Zařízení zajišťuje vhodné podmínky pro práci s dětmi, které mají zdravotní postižení v podobě Braillova písma pro děti se zrakovým postižením nebo využívání znakového jazyka pro děti s poruchou sluchu (Slomek, 2010).

K roku 2023 podle statistického informačního systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy bylo 138 dětských domovů. (MŠMT, 2023)

2.5 Výchovný ústav

Výchovný ústav (dále jen VÚ) je zařízení, které se stará o děti nad 15 let věku, kteří mají závažné poruchy chování nebo se dopustily protiprávního jednání. Jejich chování bývá považováno za rizikové a na základě rozhodnutí soudu jim byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova *“Ve vztahu k dětem plní výchovný ústav zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální”* (Slomek, 2010, s. 48).

Do VÚ může být také umístěno dítě nad 12 let s nařízenou ochrannou výchovou pokud má tak závažné poruchy chování, že nemůže být umístěno do dětského domova se školou. Mezi rizikové chování, na základě kterého je dítě umístěno do výchovného ústavu můžeme zařadit záškoláctví, užívání návykových látek, kriminalita nebo také předčasné zahájení sexuálního života. VÚ jsou rozdělovány podle toho, jestli je uložena ochranná nebo ústavní výchova. Zvláště se také umísťují dívky a nezletilé matky a jejich děti. Tak jako je základní organizační jednotkou v dětském domově se školou rodinná skupina, je ve výchovném ústavu výchovná skupina. Výchovné skupiny jsou tvořeny 5 až 8 dětmi. Jedna budova výchovného ústavu může obsahovat maximálně 6 výchovných skupin. Děti jsou sem zařazovány podle jejich zdravotních, vzdělávacích a také výchovných potřeb (NPI, 2023).

Velký důraz je dáván na vzdělání. Mohou se vzdělávat v zařízení, ale také mohou docházet do okolních škol. Důležité je, aby si klienti uvědomili dopady svého chování a aby také přijali za své chování plnou zodpovědnost.

Některé VÚ zřizují výchovné skupiny, které jsou určeny pro matky s dětmi, nebo pro těhotné dívky, které se matkami teprve stanou. Připravují se zde na porod a taky na to, jak o dítě pečovat. *„Ředitel informuje nezletilou těhotnou dívku o možnostech péče o dítě po porodu v rámci výkonu ústavní či ochranné výchovy v daném zařízení“* (Slomek, 2010, s. 63).

K roku 2023 podle statistického informačního systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy bylo 25 výchovných ústavů s celkem 980 klienty (MŠMT, 2023).

VÚ mohou být dále vnitřně specializovány podle závažnosti a druhu problému. Můžeme je tedy členit na ústavy specializované pro děti, které mají extrémní poruchy chování, které najdeme například v Boleticích. VÚ specializované na výchovně léčebný režim, a ten najdeme například ve Dvoře Králové nebo Jindřichově Hradci. VÚ specializované pro matky s dětmi, které najdeme v Moravském Krumlově nebo v Černovicích (MŠMT, 2019).

2.6 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou (dále jen DDŠ) je školské zařízení, které se řídí zákonem č. 109/2002 Sb. a stará se o děti a mladistvé, kteří mají nařízenou ústavní či ochrannou výchovu nebo u nich bylo soudem nařízeno předběžné opatření. Klienti tohoto zařízení většinou nedokáží plnit normy dané společností.

Dítě nebo mladistvý je do dětského domova se školou umístěn v případě, kdy má závažné poruchy chování. Dítě nebo mladistvý může být zařazen do DDŠ také v případě, kdy má uloženou ochrannou výchovu. Klienti mohou být do zařízení umístěni i bez předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Za předpokladu, že se dopustilo nějakého protiprávního jednání v době, kdy byl mladší 15 let, je umístěn právě do tohoto zařízení (Slomek, 2010).

Do DDŠ jsou umísťovány děti od 6 let zpravidla do ukončení povinné školní docházky, tedy do 15 let věku. V tomto zařízení jsou klienti umísťováni do rodinných skupin, kdy jedna skupina má 5-8 klientů. Na rozdíl od dětského domova je zde daleko více pravidel, které napomáhají klientům vrátit se zpět do společnosti.

Klienti DDŠ navštěvují školu přímo v zařízení, pokud tedy není určeno jinak. Klient může být na žádost ředitele po přezkoumání zařazen také do běžné základní školy, která se nenachází v areálu zařízení. Pokud klient není schopen ani po dokončení povinné školní docházky fungovat v souladu s normami a i nadále se u něho projevují závažné poruchy chování, je poté přeřazen do výchovného ústavu (Slomek, 2010).

Důležitou rolí v procesu, kdy je klient přijímán do zařízení je jeho adaptace na nové prostředí a podmínky. *„Hlavním cílem adaptačního procesu je podle Syruška úplné zapojení se do nových podmínek společnosti, do které přichází. Aby se tedy dítě plně začlenilo do rodinné skupiny, aby vycházelo s dětmi a vychovateli v ústavu a aby našlo své místo“* (Štiková, Šenková, Belicová, 2020, s.115).

DDŠ má jasně stanovený denní plán, podle kterého pracovníci i klienti pracují a řídí se jím. Organizace dne je důležitá pro vznik režimu, který se klienti musí naučit a pomáhá jim v osvojování běžných činností a návyků. Denní plán (organizace dne) vychází z vnitřního řádu DDŠ a liší se ve všední dny, víkendy i o prázdninách. Časy určitých činností jsou orientační a může se s nimi hýbat podle potřeby. Každý den začíná budičkem, hygienou a úklidem, dále přichází snídaně a odchod na vyučování. V DDŠ dále probíhá činnost podle týdenních plánů, které připravuje vychovatel a sám je řídí a můžeme sem zařadit různé volnočasové aktivity, výlety, exkurze, procházky nebo

výchovně-vzdělávací aktivity, které jsou stanovené vnitřním řádem konkrétních DDS. A nepochybně nesmím zapomenout zmínit také osobní volno, kdy klienti mohou prohlubovat své zájmy. (Štiková, Šenková, Belicová, 2020)

Mezi výchovně vzdělávací činnosti můžeme zařadit činnosti, které rozvíjí schopnosti klientů, díky kterým si osvojí samostatnou práci i práci ve skupinách, naučí se organizovat svou práci tak, aby byla efektivní. Jedná se o aktivity sportovní, relaxační, zájmové činnosti, pracovní technické, sebeobslužné a organizační nebo společenskovední. Všechny tyto činnosti mají podpořit osvojení určitých kompetencí u klientů, které jim lépe usnadní zařazení zpět do společnosti. Zařízení se snaží, aby klienti dodržovali základní pravidla chování, aby zvládali běžné životní situace, dokázali rozpoznat nevhodné nebo rizikové chování a aby si uvědomovali jeho důsledky (dds-chrudim.cz, 2020).

Na základě své praxe, kdy jsem komunikovala s pracovníky DDS jsem mohla proniknout více do výchovně-vzdělávacího programu zařízení. Výchovně-vzdělávací aktivity se sestavují tak, aby se co nejvíce podporovali schopnosti klientů ve všech aspektech.

V DDS, jak už jsem zmínila, figurují rodinné skupiny, kam jsou klienti zařazováni vedoucím vychovatelem ve spolupráci s ředitelem. Každá rodinná skupina má své místnosti pro trávení volného času, vlastní ložnice, učebny i kuchyňku. Fungují zkrátka společně, učí se vzájemnému porozumění, navazování vztahů a společně si také osvojují každodenní návyky a činnosti. Podle denního režimu mají klienti povinnosti, které musí plnit a které se mezi nimi obměňují, aby si osvojili co nejvíce dovedností. V rodinných skupinách také probíhá večerní skupinové reflexe a týdenní hodnocení, na kterých se reflektuje chování za uplynulý týden a klienti sami mohou podat návrh na činnosti, o které by v týdnu následujícím měli zájem.

K roku 2023 podle statistického informačního systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy bylo 28 dětských domovů se školou (MŠMT, 2023).

3 Pracovníci a klienti dětského domova se školou

Dětský domov se školou má široké spektrum pracovníků, kteří pracují s dětmi a starají se o chod celého zařízení. Mezi pracovníky dětského domova se školou řadíme pedagogické i nepedagogické pracovníky. Pracovní kolektiv je velice důležitý pro zajištění stabilního a příjemného prostředí. Pracovníci by měli řádně spolupracovat a postupovat systematicky v klíčových situacích.

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících musí splňovat všichni pedagogičtí pracovníci. Pedagogičtí pracovníci musí projít psychologickým vyšetřením a tedy se prokazovat psychologickou způsobilostí. Psychologické vyšetření je součástí spisu pedagogického pracovníka (Slomek, 2010).

Celé zařízení je vedeno ředitelem, který je zvolen na základě výsledku konkurzního řízení. Ředitel zařízení má spoustu povinností a zároveň má velké slovo v jednání vůči klientovi. Mezi jeho povinnosti patří například seznámení klienta s jeho právy a povinnostmi nebo dát soudu návrh na prodloužení ochranné nebo ústavní výchovy (Slomek, 2010). Mezi pedagogické pracovníky můžeme zařadit vychovatele, asistenta pedagoga nebo etopeda. Asistent pedagoga je důležitým členem kolektivu. Jeho práce spočívá v přímé pedagogické činnosti, které mají vytvářet základní pracovní, hygienické a jiné návyky (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Mezi nepedagogické pracovníky patří účetní, sociální pracovník, vedoucí školní jídelny, údržbář nebo uklízečka. Sociální pracovník má za úkol přijmout klienta včetně jeho dokumentace, mezi které například řadíme: osobní list, rodný list, průkaz zdravotní pojišťovny nebo soudní rozhodnutí. Dále také jedná s rodiči v souladu s příslušnými právními předpisy (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

3.1 Pozice vychovatele

Vychovatel se řadí mezi pedagogické pracovníky dle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících. V DDŠ přichází do kontaktu s klienty nejvíce vychovatel a tráví s nimi nejvíce času a jeho práce je nesmírně důležitou součástí při formování osobnosti daného jedince. „*Vychovatel by měl disponovat řadou osobnostních vlastností, dovedností, sociálních dovedností, měl by ovládat své emoce apod., jelikož je v zařízení právě tím dospělým, s nímž tráví klient nejvíce času*“ (Sekera, 2009, s.38).

V DDŠ můžeme rozlišovat pozici vedoucí vychovatel, vychovatel a asistent pedagoga s tím, že každý z nich má určité povinnosti, které se prolínají, ale zároveň se trochu liší. Vedoucí vychovatel dohlíží na práci prováděnou vychovatelem a asistentem pedagoga. Činnost vychovatele je důležitá pro rozvoj klientů a mezi hlavní činnosti můžeme zařadit výchovu a vzdělávání, terapii, reedukaci a resocializaci a péči o klienty, kteří jsou obtížně vychovatelní (Sekera, 2009).

Práce v jakémkoliv zařízení ústavní nebo ochranné výchovy je prací náročnou a vyžaduje hodně vstřícnosti, ohleduplnosti a také spravedlnosti. Vychovatel by měl také disponovat řadou vlastností, díky kterým se dokáže vcítit do klienta, dokáže ho pochopit a projevit také náklonnost (láska a vlídnost), kterou klienti často neznají a potřebují ji. Tyto všechny vlastnosti a dovednosti vychovatele poté vedou k lepšímu vybudování vztahu mezi vychovatelem a klientem. Vychovatel by měl být ve vztahu ke klientům vřelý, chápavý k jejich potřebám a měl by respektovat daného jedince (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Obsah pracovních činností vychovatelů je velmi obsáhlá. Mají na starost klienty a přebírají za ně zodpovědnost, navrhuji společně s klienty týdenní plán, který musí být schválen vedoucím vychovatelem, sledují prospěch klientů ve škole a odpovídají za výsledky výchovně vzdělávací činnosti v rodinné skupině, vedou podrobnou dokumentaci o každém z klientů, provádí terapeutické sezení, komunikují se zákonnými zástupci nebo s klienty provádí večerní skupinové reflexe (Štiková, Šenková, Belicová, 2020).

Jak už jsem zmínila, vychovatel vypracovává na své rodinné skupině týdenní plán výchovně vzdělávacích aktivit, kde také dbá na přání klientů. Tento plán se sestavuje podle plánu ročního, který zpracovává ředitel DDŠ a musí být schválen vedoucím vychovatelem.

Vychovatel rodinné skupiny také vypracovává program rozvoje osobnosti dítěte (PROD), který se pravidelně vyhodnocuje a zahrnuje následovně:

- osobní údaje,
- vztah k lidem,
- vztah s rodinou a jinými blízkými osobami,
- sebeobslužné dovednosti,
- vztah k povinnostem v zařízení,
- školní dovednosti a vzdělávací potřeby,
- zájmy, kroužky a profesní orientace,
- přání dítěte,
- další významné oblasti (Štiková, Šenková, Belicová, 2020, s.117)

3.2 Klienti dětského domova se školou

Dětský domov se školou je určen pro děti a mladistvé, kteří mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Jedná se většinou o klienty, kteří mají závažné poruchy chování nebo vyžadují výchovně léčebnou péči a mohou být do ústavu umístěni od 6 let po dobu ukončení povinné školní docházky. Především se jedná o děti, které jsou ohroženy ve svém vývoji díky svému psychickému oslabení, děti s poruchou pozornosti, které se nedají zvládat běžnými metodami nebo děti, které jsou drogově závislé či s drogami experimentují. (Slomek, 2010)

Klienti jsou zařazeni do rodinných skupin, kde po dobu svého pobytu tráví veškerý čas. Klienti mají řadu povinností, které musí řádně plnit. Jedná se o dodržování kázně a plnění příkazů, nesmí poškozovat majetek, na žádost ředitele zařízení musí podstoupit vyšetření na požití alkoholu nebo jiné návykové látky. Pokud klient poruší povinnosti, které jsou vymezené soudem, tak mu může být snížena výše jeho kapesného, zákaz účasti na akci organizovanou zařízením nebo omezeno či zakázáno trávit volný čas mimo zařízení (dle rozsahu, který je stanoven vnitřním řádem zařízení). Klienti mají povinnost navštěvovat školu a řádně se připravovat na vyučování, které probíhá přímo v zařízení (Slomek, 2010).

Poruchy chování

Poruchy chování můžeme rozdělit podle stupně závažnosti, obsahu a forem na disociální, asociální a antisociální. „*Disociální chování je chování, které se mírně vymyká běžným sociálním normám*“ (Pešatová, 2006, s.30). Je to chování, které je nepřiměřené, ale dá se zvládnout vhodnými pedagogickými postupy, jako je terapeutický přístup. Může také vyplývat z nezvládnutého konfliktu v rodině nebo ve škole a také se může vázat k projevům některých období. Můžeme sem zařadit neposlušnost, vzdorovitost a některé lži.

U chování asociálního je typický rozpor se zvyklostmi společenské morálky. Jedinci chybí sociální citění, je nespolečenský, ale nedosahuje ještě do té míry, kdy jedinec ničí společenské hodnoty. Převážně ubližuje sám sobě tím, že chodí za školu, krade nebo navazuje styk se závadovými skupinami. Toto chování už vyžaduje speciálně pedagogický postup a může se řešit také pomocí speciálních výchovných zařízení. Chování antisociální se vyznačuje výrazným porušováním společenských norem, škodí nejen sám sobě, ale také svému okolí a společnosti. Své jednání si uvědomují a chovají se tak záměrně. V této fázi je důležitá reedukace, což je převýchovný proces, který cílí na odstraňování poruch chování. Reedukace probíhá v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Můžeme sem zařadit trestnou činnost, násilí a agresivitu, loupeže, vandalství apod. (Slomek, 2010)

Děti s poruchou chování je důležité odlišovat. V jednom případě se může jednat o pouhý vzdor, pubertu nebo o jeho reakci na určitou situaci, jako jsou problémy v rodině nebo ve škole. V případě poruchy chování zahrnující vážné poruchy pozornosti se jedná o lékařskou diagnózu. V tomto případě, je ohrožena dlouhodobá porucha vztahů mezi vrstevníky nebo autoritami. Správná diagnostika dítěte je velmi důležitým úkolem pro nastavení správných opatření.

3.3 Metody sociální pedagogiky

Výchovné metody slouží ke kvalitnímu ovlivňování osobnosti jedince a působí na něho přímo i nepřímo. Přímé působení, jak už vychází z názvu ovlivňuje jedince přímo a on ví, že je ovlivňován, což ne vždy můžeme považovat za dobré. Působení nepřímé bývá mnohem účinnější a to z toho důvodu, že si jedinec nevybuduje negativní postoj k tomu, že je ovlivňován. „*Výchovnou metodou rozumíme i v sociální pedagogice určitý konkrétní postup, jímž chceme realizovat konkrétní výchovný záměr a v daném směru ovlivnit osobnost vychovávaného*“ (Kraus, 2008, s.173).

Mezi metody sociální pedagogiky můžeme zařadit metodu rozhovoru, metodu pedagogizace prostředí, metodu práce se skupinou, metodu situační, metodu režimovou nebo metodu animace. Metoda rozhovoru může sloužit také jako prostředek jiných metod. Můžeme rozlišovat rozhovor diagnostický, výchovný, poradenský nebo terapeutický, ale všechny pojí to stejné a tím je schopnost aktivního naslouchání jedince.

Metoda rozhovoru má tři fáze, kterými jsou úvod, jádro a závěr. V úvodní fázi jde především o vzájemné naladění a získání důvěry, která je velmi důležitá pro další pokračování rozhovoru. Jádro rozhovoru se odvíjí od situace, která se s klientem řeší a snaží se najít společně řešení a v závěru se snaží dojít k určitému závěru, dohodě, ujištění nebo slibu.

Další uvedu metodu pedagogizace prostředí, kdy se vychovávající snaží měnit prostředí a navozovat tak podnětné podmínky (Kraus, 2008). „*Ze strany vychovatele to znamená vnést do vztahu s vychovávaným nejen značnou aktivitu, ale především kreativitu, vynalézavost*“ (Kraus, 2008. s.175). Jedná se o metodu, kdy se vychovatel snaží co nejvíce upravit prostředí, aby se jedinci učili a zároveň získávali nové prožitky. Můžeme kladné stránky této metody vidět také v úpravě místností, jako je barva stěn, umístění stolů, upravenost školy nebo zařízení, květiny apod., kde se jedinci učí nebo společně tráví čas a kladně je to ovlivňuje v jejich rozvoji.

Metoda situační má za cíl uchopit určitou životní situaci a přetvořit ji na situaci výchovnou.

4 Výzkumné šetření

V teoretické části bakalářské práce je pozornost věnována volnému času, zařízením ústavní a ochranné výchovy a také pracovníkům a klientům dětského domova se školou, kde výzkumné šetření probíhá. Rovněž práce vymezuje základní pojmy a komparuje přístupy k dané problematice. Tato část bakalářské práce se věnuje výzkumnému šetření, které se zabývá pohledy vychovatelů na trávení volného času klientů v konkrétním dětském domově se školou. V empirické části práce se snažím zjistit, jakým způsobem vychovatelé ovlivňují klienty a jak probíhá trávení volného času v dětském domově se školou.

První podkapitola empirické části popisuje cíle výzkumu a charakterizuje hlavní výzkumnou otázku společně s dílčími výzkumnými otázkami. Věnuje se také vědecko-výzkumnému problému.

Další podkapitola se věnuje použité metodě výzkumu. Výzkumné šetření probíhalo formou kvalitativní, pro kterou byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, který probíhal s vychovateli konkrétního zařízení. Dále se více věnuje použité metodě a průběhu výzkumného šetření, výzkumnému vzorku a okrajově také místu, kde byly rozhovory uskutečněny z důvodu anonymity daného zařízení.

V poslední podkapitole se práce věnuje analýze získaných dat a otevřenému kódování. Výsledky z rozhovorů byly důkladně zpracovány a nakonec uceleny v dané závěry, které se nachází v závěru bakalářské práce.

4.1 Rámec empirického šetření

V této podkapitole jsou popsány cíle výzkumu a charakteristiky výzkumných a dílčích otázek a také vědecko-výzkumný problém.

Vědecko-výzkumný problém: Volný čas klientů dětského domova se školou z pohledu vychovatele.

Cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakou roli mají volnočasové aktivity a volný čas v životě klienta dětského domova se školou z pohledu vychovatele.

Mezi **dílčí cíle** byly zařazeny:

- Zjistit, jakým způsobem tráví volný čas klienti dětského domova se školou.
- Zjistit, jakým způsobem se vychovatelé zapojují do volnočasových aktivit a jaké aktivity, akce klientům připravují.
- Zjistit, jaké výchovně – vzdělávací činnosti jsou klientům dětského domova se školou připravovány.
- Zjistit, jakým způsobem volnočasové aktivity ovlivňují život klienta.

Výzkumné otázky

Na základě výzkumného cíle práce byla zvolena hlavní výzkumná otázka. Tento rozhovor byl připraven na základě hlavní výzkumné otázky, která vychází z výzkumného cíle práce. Z hlavní výzkumné otázky vychází čtyři dílčí výzkumné otázky, které jsou obohaceny o otázky tazatelské.

Jak klienti dětského domova se školou tráví svůj volný čas z pohledu vychovatele?

Hlavní výzkumná otázka je rozpracována 4 dílčími výzkumnými otázkami (DVO), které jsou doplněny tazatelskými otázkami (TO):

DVO 1. Jak tráví volný čas klienti v dětském domově se školou?

TO1. Jaké druhy aktivit klienti upřednostňují?

TO2. Kolik času klienti mají na volnočasové aktivity?

TO3. Kolik hodin denně/týdně trávíte venku, v přírodě, na hřišti, v tělocvičně apod.?

TO 4. Jaký je rozdíl v trávení volnočasových aktivit v týdnu a o víkend?

TO 5. Jaký má na klienty při výběru volnočasových aktivit vliv, když jedou domů?

TO 6. Kolik hodin denně mají klienti na trávení volného času bez vlivu vychovatele?

TO 7. Jaké organizované volnočasové aktivity klientům nabízíte?

DVO 2. *Jak se vychovatelé zapojují a jaké aktivity klientům připravují?*

TO 8. Pořádáte v zařízení nějaké akce? Popř. Jaké

TO 9. Spolupracuje DDŠ s nějakou organizací?

TO 10. Jak se snažíte motivovat klienty k zapojení do volnočasových aktivit?

TO 11. Jaké neorganizované volnočasové aktivity klientům nabízíte?

DVO 3. *Jaké jsou v DDŠ výchovně-vzdělávací činnosti?*

TO 12. Které volnočasové aktivity klienty baví nejvíce?

TO 13. Jaké řízené činnosti nejvíce preferujete?

TO 14. Jakým způsobem motivujete klienty k výchovně-vzdělávacím činnostem? "

TO 15. Jaké výchovně-vzdělávací činnosti vaše zařízení nabízí a které vy považujete za důležité?

DVO 4. *Jak ovlivňují volnočasové aktivity život klienta?*

TO 16. Jaké pozitivní změny vidíte v chování klienta?

TO 17. Co ovlivňuje průběh volnočasových aktivit?

TO 18. Jakým způsobem volnočasové aktivity ovlivňují klienty v dalším průběhu jejich života?

TO 19. Vidíte také negativní změny chování klienta? Popř. Jaké a čím mohou být způsobené?

Předpřipravené otázky v rozhovorech byly obohaceny ještě o další otázky, které vycházeli ze situace a z návaznosti na to, jak respondenti odpovídali.

4.2 Výzkum, použitá metoda a průběh výzkumného šetření

V této podkapitole se věnuji druhu výzkumu, použité metodě sběru dat a průběhu výzkumného šetření.

Výzkum a použitá metoda

Výzkumné šetření probíhalo formou kvalitativního výzkumu. Hendl (2005) uvádí že, Významný metodolog Creswell (1998, s.12) definoval kvalitativní výzkum takto: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ (Creswell in Hendl, 2005, s.50)

Jako metodu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Díky polostrukturovanému rozhovoru jsem měla možnost dozvědět se více informací a mohla jsem se doptávat na další otázky v návaznosti na informace, které mi byly respondenty sděleny a které vyplynuly ze situace. Před uskutečněním rozhovorů je potřeba si otázky, na které se chceme ptát, důkladně připravit.

Polostrukturované rozhovory mají své výhody i nevýhody. Mezi **výhody** můžeme zařadit velký prostor pro odpovědi respondentů, kteří se mohou vyjádřit. Můžeme také lépe pochopit souvislosti v dané problematice. Důležité je, že se respondent také může doptávat, pokud otázce nerozumí. Mezi **nevýhody** můžeme zařadit časovou náročnost u analýzy i sběru dat nebo nesouhlas s nahráváním.

Musíme si také uvědomit, že je důležité zachovávat soukromí respondentů.

Místo výzkumného šetření a výzkumný vzorek

Místem výzkumného šetření je konkrétní DDS. Více informací o zařízení z důvodu anonymity nebudu dále uvádět.

Skrze pana ředitele konkrétního zařízení jsem se domluvila s 5 vychovateli, kteří byli ochotni zúčastnit se výzkumného šetření. Podmínkou bylo pouze to, že vychovatelé musí v zařízení z důvodu zkušeností pracovat nejméně 1 rok.

Výzkumný vzorek se tedy skládá z 5 respondentů (muži) ve věku od 45 do 60 let s různě dlouhou dobou pracovních zkušeností v daném zařízení (3-13). Před zahájením výzkumného šetření všichni respondenti souhlasili s nahráváním na diktafon a zároveň jsem je ujistila, že opravdu vše probíhá v anonymitě. Z toho důvodu je dále budu nazývat jako respondent 1, respondent 2, respondent 3, respondent 4 a respondent 5.

4.3 Analýza sběru dat a interpretace zjištěných dat

Analýza sběru dat

Rozhovory probíhaly v daném zařízení a byly prováděny s 5 respondenty. Rozhovory trvaly přibližně 40 minut a byly po schválení respondentů nahrávány. Následně byly důkladně přepisovány bez jakýchkoliv úprav a zásahů a poté kódovány.

Ke zpracování dat bylo použito **otevřené kódování**. „*Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaným účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká k textu*“ (Hendl, 2005, s. 247). Úkolem otevřeného kódování je určování kategorií a postupné rozkrývání textu.

Interpretace zjištěných dat

Kategorie „volný čas“

Tabulka 1 – 1. kategorie

Kategorie	Subkategorie	Kódy
VOLNÝ ČAS	VOLNÝ ČAS ORGANIZOVANÝ	Sportovní aktivity
		Kolektivní aktivity
		Společenské aktivity
		počasí
VOLNÝ ČAS	INDIVIDUÁLNÍ VOLNÝ ČAS	Osobní volno
		Hraní na PC
		Samostatné vycházky

Zdroj: vlastní zpracování

První kategorie byla nazvána „volný čas“ a dále rozdělena na 2 subkategorie „volný čas organizovaný“ a „individuální volný čas“. Pro můj výzkum je velmi důležité zjistit, jak volný čas v dětském domově se školou probíhá, jak klienti tráví svůj volný čas a jaké organizované nebo individuální aktivity jsou jim nabízeny. Pod první subkategorii „volný čas organizovaný“ byly zařazeny kódy sportovní aktivity, kolektivní aktivity, společenské aktivity, počasí. Do druhé subkategorie „individuální volný čas“ byly zařazeny kódy osobní volno, hraní na PC a samostatné vycházky.

První subkategorie „volný čas organizovaný“ zahrnuje kódy sportovní aktivity, kolektivní aktivity, společenské aktivity, počasí. Prvním kódem jsou tedy „**sportovní aktivity**“. V dětském domově se školou jsou sportovní aktivity důležité z důvodu vybití energie a agrese. „*Jsou tu kluci s poruchami chování a s ADHD. To znamená, že potřebují vybit svou energii*“ (respondent 1). Mezi volnočasové aktivity dětského domova se školou můžeme podle výpovědi vychovatelů zařadit basketbal, fotbal, nohejbal, tenis, florbal, běh na lyžích, sjezdové lyžování, plavání, šipky, ping pong, kulečnick, společenské hry, procházky, jízda na kole, hernu apod. Sportovní aktivity jsou podle vychovatelů u klientů úplně nejoblíbenější. Zařízení klientům umožňuje i další sportovní aktivity, které jsou na návrh právě klientů. „*Vyžití mají kluci velký a samozřejmě když je zájem, tak po dohodě i s vychovatelem kluci někdy přijdou, že by si chtěli zahrát třeba airsoft nebo něco podobného, tak i vzhledem k zájmu, když jich je tam více tak je to akceptováno*“ (respondent 1).

Dalším kódem jsou „**kolektivní aktivity**“, které jsou důležité pro rozvoj komunikace a spolupráce mezi klienty i mezi klienty a vychovateli. Klienti mají rádi, když se aktivit účastní i vychovatelé. „*Jsou velice rádi za to, když s nimi hrají vychovatelé, protože je chtějí nějakým způsobem trumfnout a to je pro ně v podstatě takový to, co mají rádi. Když toho vychovatele, dospělého člověka mohou porazit.*“ (respondent 2) Dost často jsou v tomto zařízení kolektivní aktivity spojeny s odměnami a oceněním. „*Nejraději to mají kluci formou soutěží, protože za to mají nějakou odměnu ve formě sladkostí, cukrovínek, nějakých dobrot nebo věcí, jako třeba hodinek. Kluci jsou za to vděčný a vlastně potom i z tohoto důvodu chtějí hrát a chtějí soutěžit*“ (respondent 3). Riziko odměn spočívá v tom, že někteří klienti si odměn neváží. Někteří klienti jsou jejich odměny schopni prodat a koupit si například cigarety. Podle vychovatelů se to také stává, ale ne u všech klientů. Podle respondenta 1 někteří klienti ve velmi nízkém věku přichází do zařízení již závislí na cigaretách, proto se vychovatelé snaží, aby se těchto závislostí zbavili, což ne vždy jde rychle a dobře. „*Kluci mají nastavený jinak hodnoty*

s tím, že ano když to dostanou tak jako super, chválí to, ale 2.-3. den třeba u některých, neříkám, že u všech to vidíte na jiným klukovi. Samozřejmě chodí na samostatný vycházky, kde jsou kluci schopní to prodat nebo vyměnit třeba za cigarety a podobně“ (respondent 1).

Kód „**společenské aktivity**“ popisuje aktivity, které se podle vychovatelů odehrávají uvnitř zařízení ve společenské místnosti (herna). *„Máme tam herny, kde kluci hrají jednak stolní fotbal, stolní hokej, kulečnick, šipky elektronické a máme tam i pingpongový stůl“ (respondent 1).* Respondent 2 doplňuje, že s klienty hrají například hru Jméno, zvíře, věc, rostlina, která je dobrá pro procvičení slovní zásoby a aby se naučili reagovat, když mají omezený čas. Většina respondentů se shodla na tom, že klienti také rádi hrají deskové hry, jako dostihy a sázky, člověče nezlob se, karty nebo šachy.

Dalším kódem je „**počasí**“, které bylo do této kategorie zařazeno z důvodu toho, že díky počasí se vychovatelé rozhodují, jaké aktivity se uskuteční. V zimě se upřednostňují aktivity, jako je běh na lyžích, sjezdové lyžování nebo běžky. Také navštěvují tělocvičnu, která alespoň z části vynahradí pobyt právě na víceúčelovém hřišti. Dále klienti také mohou trávit čas ve společenské místnosti, kde jim jsou připravované aktivity. V období od jara do podzimu klienti tráví hodně času na víceúčelovém hřišti. *„Záleží hodně na počasí, protože jsme v horském prostředí, kde jsou dost často výkyvy počasí, takže to hodně přizpůsobujeme počasí s tím, že v zimních měsících tráví kluci v tělocvičně přibližně hodinu denně“ (respondent 1).*

Druhá kategorie „**individuální volný čas**“ zahrnuje kódy osobní volno a hra na PC. Kód „**osobní volno**“ zahrnuje to, jak klienti tráví svůj volný čas bez zásahu vychovatele. *„Kluci jsou na sociálních sítích, jsou v kontaktu s rodinou nebo kamarády, chodí na procházky a mají samostatné vycházky“ (respondent 1).* Dále respondent 3 doplňuje, že si kluci také rádi čtou, nebo společně hrají hry. Ve společenské místnosti mají na výběr mnoho knih, které si mohou půjčit. Respondent 5 dodává, že se vychovatelé klienty snaží vést ke čtení knih. Mladší klienti skládají puzzle nebo se dívají na pořady v televizi.

Dalším kódem je „**hraní na PC**“. Všichni respondenti se shodli v tom, že klienti hrají hry na počítačích a na PlayStationu, a to převážně válečné strategie, závody aut, sněžných skútrů, sportovní hry jako je FIFA nebo NHL. Respondent 5 také uvádí, že *„bud hrají sami nebo hrají nějaké kooperativní hry, kde si musí pomáhat, aby hru dohráli. Když hrají sami, tak většinou volí nějaké strategie, které jsou fajn, protože budují nějaký svět, rozvíjí se u nich kritické myšlení.“* Hraní kooperativních her pomáhá klientům rozvíjet

určité schopnosti, mezi které můžeme zařadit komunikační schopnosti nebo schopnost spolupráce mezi nimi.

Posledním kód byl nazván „**samostatné vycházky**“, které se uskutečňují na základě dobrého chování klientů. „*Samozřejmě také chodí na samostatné vycházky, které se určují podle toho, jaké hodnocení kluci za týden získali. Čím lépe se kluci chovají, tím větší jakoby volnost mají. Například když někdo získá nejvyšší prémiové hodnocení, jsou mu umožněny až 3 vycházky, které se uskutečňují právě v obci, kde se naše zařízení nachází*“ (respondent 3). Všichni respondenti se shodli na tom, že velkým motivátorem pro klienty jsou právě samostatné vycházky.

Kategorie „zájmové aktivity připravované vychovateli“

Tabulka 2 – 2. kategorie

Kategorie	Kódy
ZÁJMOVÉ AKTIVITY PŘIPRAVOVANÉ VYCHOVATELI	Turnaje a soutěže
	Olympiády
	Sportovní utkání
	Tábory

Zdroj: vlastní zpracování

Druhá kategorie byla nazvána „zájmové aktivity připravované vychovateli“. Aktivity, které jsou připravovány vychovateli jsou důležitou součástí trávení volného času v zařízení. Pod tuto kategorii byly zařazeny kódy turnaje a soutěže, olympiády, sportovní utkání a tábory. Podle výpovědi vychovatelů klienti považují soutěže za velmi zábavné a naplňující. Jsou vděční za to, že mohou získávat odměny a pochvalu, která se jim v jejich rodině většinou moc nedostávala. „*Akce probíhají formou soutěží, formou odměn pro kluky, což je jednak i motivuje, aby se samozřejmě předvedli před ostatními i vlastně před našimi vychovateli, protože samozřejmě jsou nějakým způsobem chválený. Kluci mají rádi pochvalu*“ (respondent 1). Pochvaly a odměny zároveň slouží jako dobrý motivátor k zapojení do volnočasových aktivit.

Prvním kódem jsou „**turnaje a soutěže**“. Zařízení pořádá nejrůznější turnaje a soutěže, ale největší úspěch mají turnaje v kulečnicku, ping pongu a šipkách. Do zařízení jezdí klienti z jiných dětských domovů se školou a turnaje pak probíhají formou soutěží. Kluci podle vychovatelů tyto soutěže a turnaje berou velmi vážně a ve svém volném čase trénují na nadcházející utkání. Chtějí ukázat, co v nich je a chtějí se předvést před ostatními kluky. Dále jim to také zvyšuje sebevědomí a zároveň je učí, že občasná prohra není až tak úplně ke škodě.

Díky těmto aktivitám se klienti učí trpělivosti a kolektivnosti. Turnaje probíhají také v deskových hrách, kdy se velmi často také zapojuje vychovatel. „*Kluci opravdu rádi hrají deskové hry. Myslím si, že snad nejvíce je baví dostihy a sázky nebo monopoly. Většinou s nimi hraju já nebo jiný vychovatel a o to větší úspěch to u nich má. Mají rádi, když se můžou předhánět s někým z vychovatelů*“ (respondent 5).

Dalším kódem jsou „**olympiády**“. Zařízení pořádá jak letní, tak i zimní olympiády, které mají také velký úspěch mezi klienty. Olympiády většinou probíhají v dalších zařízeních, takže kluci opět soutěží nejen mezi sebou, ale i s kluky z ostatních zařízení. Letní olympiáda zahrnuje atletické závody, plavání, běh na 60m, hod koulí, letní biatlon, fotbal apod. Ty zimní zahrnují klasické sporty jako při zimních olympiádách, jako jsou například sjezdové lyžování, běh na lyžích nebo zimní biatlon. Podle vychovatelů je olympiáda něco, co je opravdu baví, na co se kluci těší a připravují se dopředu. Podle vychovatelů je důležité, aby měli cíl, kterému se věnují, a proto klienty podporují v přípravě na olympiády.

Kód „**sportovní utkání**“ zahrnuje utkání mezi kluky nejen na popud vychovatele, ale i na jejich vlastní. Rádi mezi sebou soupeří a jsou rádi, když se k nim přidají právě i vychovatelé. To jim dodává kuráž a chtějí na vychovatele udělat co největší dojem. „*Záleží také na důvěře mezi vychovatelem a klientem. Na hřišti si kluci mohou říct, co chtějí hrát a není to jen na příkaz nebo pokyn vychovatele. Je to z iniciativy kluků*“ (Respondent 3). Sportovní utkání probíhá ve fotbale, florbale, basketbalu apod. V poslední době má podle vychovatelů prý největší úspěch hraní florbalu.

Posledním kódem jsou „**tábory**“, které se pořádají pro klienty, kteří nemají kde trávit letní prázdniny. „*Kluci, kteří nemohou jezdit domů, jak jsem říkal buď nefunguje rodina nebo nemají rodiče, tak jezdí na 2 až na 3 tábory za léto*“ (respondent 2). Pořádají se tábory, kde se jezdí i s paní kuchařkou a ta jim zajišťuje jídlo po celý den. Dále zařízení také pořádá tábory bez paní kuchařky. Jídlo si klienti s vychovateli zařizují sami a mají

rozdělené povinnosti. Podílí se tedy na vaření, úklidu, běžných činnostech a učí se fungovat v trošku odlišných podmínkách, než mají v zařízení.

V rámci těchto táborů se jezdí na výlety. Nejčastěji jsou to výlety na hrady a zámky, do zoologické zahrady, do kina apod. „*Co se týče nějakých výletů tak, když je počasí chodíme na koupaliště. Dále pak jezdíme po hradech a zámcích, i když hrady mají u kluků trochu větší úspěch než zámky. Chodíme taky po rozhlednách, na procházky přírodou, do zoo. Někdy kluci projeví zájem o nějakou další aktivitu jako třeba paintball a my se samozřejmě snažíme, pokud se chovají dobře jim to umožnit*“ (respondent 5).

Zařízení také spolupracuje s neziskovou organizací, která se zajímá převážně o klienty, kteří nemají kam jezdit a pořádají pro ně víkendové pobyty a také tábory jednou za prázdniny. Tato nezisková organizace spolupracuje se zařízením už mnoho let a spolupráce je na velmi dobré úrovni.

Víkendové pobyty se pořádají na horách, penzionech nebo chatách a zajišťují klientům ubytování, různé výlety a hry. Podle vychovatelů mají tyto pobyty ať už víkendové nebo týdenní v létě u klientů úspěch. Stává se prý ale, že i když někteří z klientů projeví zájem, tak po víkendových pobytech je to dostatečně nenaplní a už v tom nadále nechtějí pokračovat. To se ale prý stává zřídka. „*Kluci si to pochvalují, ale samozřejmě jedná se o kluky, kteří nemůžou jezdit nebo nemají kam jezdit a samozřejmě i když třeba ze začátku zájem projeví, tak po těchto víkendových pobytech nebo táborech je to nenaplní s tím, že už třeba v tom nechtějí pokračovat*“ (respondent 1).

Kategorie „výchovně-vzdělávací činnosti“

Tabulka 3- 3. kategorie

Kategorie	Kódy
VÝCHOVNĚ- VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY	Sportovní aktivity
	Práce v rodinných skupinách
	Výtvarné činnosti
	Zájmové činnosti

Zdroj: vlastní zpracování

Třetí kategorií s názvem „výchovně-vzdělávací činnosti“ jsem se snažila zjistit, jaké výchovně-vzdělávací činnosti v zařízení vychovatelé využívají. Výchovně-vzdělávací činnosti by měli u klientů vytvořit a rozvíjet kompetence, které by jim měli pomoci zařadit se zpět do společnosti. Mají u klientů také vzbuzovat zájem, rozvíjet určité schopnosti, naučit se chovat ve společnosti nebo rozvíjet jejich komunikační schopnosti.

Mezi tyto činnosti můžeme zařadit podle vychovatelů a podle ŠVP pro mimoškolní činnost daného zařízení sportovně – relaxační, sportovně-branné, přípravu na vyučování, zájmové činnosti, estetické nebo sebeobslužné a organizační činnosti. Po nahlédnutí do ŠVP pro mimoškolní činnost jsem s respondenty probírala, které činnosti jsou podle nich důležité. Většina respondentů se shodla na tom, že preferují sportovní aktivity. Mají u klientů velký úspěch, baví je a zároveň tím vybijí svou energii.

Velmi mě zaujalo, že zařízení také pořádá výlety po hradech, zámcích a pevnostech a tím se snaží kluky naučit něco o naší historii. Za velké plus vychovatelé považují to, že zařízení se nachází v blízkosti přírody a díky tomu klienti mohou více projevit zájem o přírodu a něco se o ní naučit.

„Určitě jako podstatné беру sportovní činnosti, protože se u kluků rozvíjí kolektivnost a hlavně se naučí aktivně jakoby odpočívát, což je velmi důležité. Příprava na vyučování je určitě neméně důležitá. Tam je hodně důležité naučení samostatně vypracovávat úkoly“ (respondent 2). Pod tuto kategorii byly zařazeny kódy sportovní aktivity, práce v rodinných skupinách, výtvarné činnosti, zájmové činnosti.

Prvním kódem jsou **„sportovní aktivity“**. Vychovatelé nejvíce preferují sportovní aktivity právě z důvodu v návaznosti na poruchu jejich chování. Jsou důležitou součástí trávení volného času v zařízení. Jednou z výchovně-vzdělávacích činností v zařízení je právě činnost sportovně-relaxační. Tam můžeme také zařadit nejen klasické sporty ale i vycházky do přírody, řízené a spontánní hry v přírodě, výlety s cíleným programem nebo reprezentace zařízení na sportovních soutěžích. *„Vycházky do přírody jsou pro kluky dobré. Nadýchají se čerstvého vzduchu, naučí se aktivně odpočívát a to je hodně důležité. Pochopí tím, že si můžou odpočinout, i když u toho nachodí třeba 5 kilometrů. Zároveň u toho poznávají kytky, stromy apod“* (respondent 3). Vychovatelé se snaží klienty vést k tomu, aby měli nějaký cíl. Tím, že zařízení pořádá zimní i letní olympiády, klienti mohou trénovat na nadcházející soutěže. Například na biatlon trénují tím, že se učí střílet ze vzduchovky, jezdí na kolech nebo se učí základy atletiky.

Dalším kódem je **„práce v rodinných skupinách“**, která je důležitá pro rozeznání vhodného využití volného času, komunikace mezi vrstevníky a autoritou, přípravu klientů

pro život mimo zařízení a pochopení a respektování zákonů. Dále rodinná skupina také vede klienty k sebeobsluze a utváření nejrůznějších návyků a také k přípravě do samostatného života klientů. Vychovatelé v rodinných skupinách se snaží klientům zajistit co nejvíce příjemné prostředí a alespoň z části vynahradit to, čeho se jim v rodině nedostávalo. Vychovatelé se snaží klientům zajistit co nejlepší podmínky v zařízení pro to, aby se útěků nedopouštěli.

Dalším kódem jsou „**výtvarné činnosti**“, mezi které můžeme podle respondentů zařadit lepení modelů nebo vymalovávání prostor a jejich pokojů. I tyto činnosti mají většinou úspěch. U lepení modelů se kluci učí pečlivosti, samostatnosti a také trpělivosti, která většině z nich chybí. Můžeme sem zařadit také technické činnosti, kdy se klienti učí pracovat se dřevem, vytváří výrobky z papíru a kartonu nebo mají možnost zkoušet opravovat rozbité předměty. *„Lepení modelů kluky většinou baví. Nemají moc trpělivosti a hodně rychle vše vzdávají. Snažíme se je co nejvíce naučit zachovat klidnou hlavu, pokud jim něco nejde“* (respondent 5). Klienti většinou mají ADHD a je pro ně podle vychovatelů velký problém udržet pozornost. Lepení modelů jim pomáhá udržovat pozornost na jeden daný úkol. *„Kluci jsou nadšení, že mohou lepit modely letadel a lodí. Většinou se doma ničemu takovému nevěnovali. Učí se tím jak trpělivosti, tak i soustředěnosti. Většinou mají kluci ADHD a udržet pozornost je pro ně velký problém“* (Respondent 1).

Poslední kód byl nazván „**zájmové činnosti**“ a to z důvodu, že bych zde ráda rozepsala pestrost činností, které jsou klientům nabízeny. Možnosti a právě pestrost činností od sportovních až k různým exkurzím klientům pomáhá najít to, co je baví a čemu by se dále rádi věnovali i po odchodu ze zařízení. Jak už jsem zmiňovala, tak jsem nahlédla do ŠVP pro mimoškolní činnost a byla jsem překvapena, co vše se klienti mohou naučit a co vše si mohou vyzkoušet a věnovat se tomu aktivněji. Jednou z takových činností jsou například společenskovední aktivity. *„Já si myslím, že i například společenskovední aktivity hrají svou roli. Kluci například dostanou za úkol přečíst nějakou knihu a pak se o ni společně bavíme, rozebíráme ji. Tím se snažíme docílit toho, aby četli a hlavně četli a u toho zároveň vnímali co čtou. Taky takhle třeba čtou noviny, články na internetu, různé texty a společně se o tom všichni bavíme a snažíme se rozvést nějakou diskusi“* (respondent 4). S tím jsou také spojeny literárně dramatické aktivity, kdy se čte poezie nebo trénují paměť učením básniček.

Určitě sem také patří Bezpečnost a Ochrana Zdraví (BOZ), které je nesmírně důležité s klienty probírat. Klienti se učí první pomoc, jelikož chodí do lesa, tak také

informace ohledně chování v takovém prostředí a poučení jak o protipožární ochraně, tak i o rozdělování ohně například právě v přírodě. Jelikož také jezdí na kolech, je důležité, aby věděli, jak se chovat na silnici. „*No BOZ je určitě potřeba s klukama probrat. Je potřeba, aby dokázali jednat v krizových situacích anebo věděli, jak podat první pomoc, nebo kde rozdělat oheň*“ (Respondent 1).

Další činnost, která je klientům umožněna jsou exkurze. Klienti mají možnost setkávat se s osobnostmi kraje nebo do zařízení jezdí například hasiči. Klienti se také účastní exkurzí v rámci Krkonošského národního parku, při níž se dozví historii založení parku, navštěvují různá zákoutí parku a objevují krásy přírody. „*Chodí k nám hasiči nebo také navštěvujeme Krkonošský národní park*“ (respondent 5).

Kategorie „dopady volnočasových aktivit na klienta“

Tabulka 4 - 4. kategorie

Kategorie	Kódy
DOPADY VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT NA KLIENTA	Změny v chování
	Průběh volnočasových aktivit
	Přátelství mezi klienty

Zdroj: vlastní zpracování

Čtvrtou a poslední kategorií s názvem „dopady volnočasových aktivit na klienta“ bylo zjišťováno, jakým způsobem volnočasové aktivity ovlivňují život klienta v zařízení. Výběr volnočasových aktivit může ovlivnit klienta pozitivně i negativně. Pod tuto kategorii byly zařazeny kódy změny v chování, průběh volnočasových aktivit a přátelství mezi klienty.

Prvním kódem jsou „**změny v chování**“. Volnočasové aktivity dokáží klienta určitým způsobem uklidnit. Při sportovních aktivitách může dojít ke zklidnění a k opadnutí stresu. „*Většinou tam dojde ke zklidnění toho projevu. Když kluci přijdou ze školy nějakým způsobem ve stresu, něco se jim nepovedlo, měli neshody buď se*

spolužáky nebo i s pedagogickými pracovníky je u nich vidět napětí. Samozřejmě v rámci jednak motivace vidiny odměny, soutěže nebo zapojení se do sportovních aktivit na hřišti, dochází k vybití energie, zlosti a většinou dojde ke zklidnění“ (respondent 1).

Všichni dotázaní respondenti se shodli právě na tom, že sportovní aktivity dokáží pozitivně ovlivnit chování klienta. Klienti vědí, že jim sportovní aktivity pomáhají k úlevě, vybití a to si sebou nesou dále do života. Výtvarné činnosti nebo lepení modelů pomáhají také ke zklidnění a k opadnutí napětí, které klienti mohou pociťovat a zároveň je dobré, že u nějaké činnosti vydrží a sami se k ní chtějí vracet. To může následně vést k rozvoji estetických činností u klienta a v budoucnu si díky tomu najde práci, která mu půjde a bude ho naplňovat. Změny v chování mohou být také negativní. Respondenti se shodli na tom, že když klienti vidí, jak ostatní jezdí domů (např. na vánoční prázdniny) a oni sami nemají kam jezdit, tak se ve větší míře dopouštějí útěků.

V návaznosti na tuto informaci jsem se doptala na to, jakým způsobem klienti tráví například vánoční prázdniny v zařízení. *„Co se týká vánočních prázdnin, tak je to podobné jako v běžný rodině. Štědrovečerní tabule a vánoční výzdoba, stromeček apod. Kluci, kteří tam zůstávají tak dostávají dárky a pečou cukroví a dívají se na vánoční pořady, takže ten v podstatě průběh je podobný jako u klasických, běžných rodin“* (respondent 3). Vychovatelé se snaží klienty pozitivně ovlivňovat a dělat vše pro to, aby jim z části vynahradili to, že se nemají kam vracet. Další pozitivní změnou v chování je radost. Klienti jsou dost často negativní a velmi se jim střídají nálady. Při aktivitách, které je naplňují vychovatelé pozorují nadšení a radost.

Dalším kódem je **„průběh volnočasových aktivit“**, který se většinou váže na to, v jakém psychickém rozpoložení klienti jsou. Podle vychovatelů velmi záleží na tom, jakým způsobem klienti prožijí dopoledne ve škole. *„Záleží na tom, jak prožijí dopoledne nebo jestli například, když jsou na počítači se dozvěděli, že je něco třeba s rodinou a podobně. Takže se to hodně odvíjí od toho“* (respondent 1). Od toho, v jakém rozpoložení klienti ze školy přichází se pak následně odvíjí i aktivity, které jsou pro klienty vychovateli chystány. Poslední kód byl nazván **„přátelství mezi klienty“**. Podle vychovatelů panuje mezi klienty přátelství, ale i vzájemná rivalita. Největší rivalita prý panuje nejvíce mezi mladšími klienty. To se také pojí s tím, že mají tendenci se předhánět v tom, jak velký průšvih kdo udělá. Často se také stává to, že když jeden udělá nějaký průšvih, tak se k němu začnou přidávat i další. *„Když mezi sebou kluci mají nějaký problém, tak na jedné straně spolu dost dlouho nevycházejí, ale na druhou stranu se taky stává, že když se třeba poperou ve škole, tak jsou za chvíli nejlepší kamarádi, podají si*

ruce, jako by se nic nestalo. Berou to v podstatě jako normální kluci, kteří nejsou v DDŠ a taky se občas porvou. Je to v podstatě podobný, akorát že tady jsou na jednom prostoru“ (respondent 3).

Pokud však vznikne přátelství, tak podle vychovatelů trvá až do konce pobytu a klienti se brání před ostatními. Respondent 2 doplňuje, že velkým problémem je, pokud jeden z klientů dokáže rozhodit celou rodinnou skupinu nebo i celé DDŠ tým, že neustále útočí na ostatní. Většinou se jedná o klienty, kteří pochází z prostředí, kde neexistovala žádná pravidla a absolutně neuznávají dospělé authority. Vychovatelé se snaží, aby si klienti zvnitřnili určitá pravidla, naučili se také podle pravidel chovat a rozeznávali špatné a rizikové chování. Od toho se pak také odvíjí chování mezi klienty.

Přátelské chování je důležité také pro průběh volnočasových aktivit a udržení klidu na rodinné skupině. Rivalita mezi klienty se může ukázat také jako pozitivní právě při volnočasových aktivitách. Jedna strana, jak jsem již psala je, že se předhání v tom, jak velký průšvih kdo udělá. Z druhé strany je však rivalita pozitivní například při sportovních utkáních, kdy se klienti předhání v tom, kdo bude mít lepší výsledky. *„Rivalita má i kladné stránky. Kluci se snaží předhánět v tom, kdo bude lepší. Hlavní je také to, že kluci, kteří mají dobré hodnocení, mají větší možnosti a můžou jezdit třeba do kina, aquaparku nebo i domů. Takže ostatní se pak díky tomu taky snaží chovat co nejlépe, aby také měli možnost účastnit se atraktivních akcí“* (respondent 2).

Vyhodnocení výzkumných otázek a diskuse

Volba polostrukturovaného rozhovoru podle mého názoru byla zvolena správně. Díky rozhovoru jsem mohla více nahlédnout do života v zařízení a do detailu jsem zjistila, jak klienti tráví volný čas v zařízení. Volný čas tvoří velkou část dne klientů a jejich výběr je velmi důležitý.

První dílčí otázka je: **Jak tráví volný čas klienti v dětském domově se školou?** Volnočasové aktivity jsou důležitou součástí života klientů v dětském domově se školou. Touto otázkou jsem se snažila zjistit, jakým způsobem klienti tráví volný čas a jaké aktivity jsou klientům zařízením nabízeny. Volný čas můžeme rozdělit na organizovaný a individuální. Volný čas organizovaný je takový, kdy vychovatelé řídí průběh volnočasových aktivit a nějakým způsobem do nich zasahují. Respondenti se shodli na tom, že nejvíce preferují sportovní aktivity. Jelikož se jedná o zařízení pro kluky, tak i sami klienti nejvíce času chtějí trávit na hřišti, v tělocvičně nebo ve společenské místnosti. Vychovatelé se snaží o to, aby klienti co nejvíce spolupracovali a naučili se kolektivnosti.

Motivace je velmi důležitá pro konání nějaké z volnočasových aktivit a podle vychovatelů největším motivátorem jsou odměny, pochvaly a vidina toho, že mohou jet na víkend domů za rodinou. Vyžití mají klienti opravdu velké a mají velkou možnost volnočasových aktivit. Individuální volný čas je takový, kdy klienti tráví čas bez zásahu vychovatele a vychovatel na ně pouze dohlíží. Samozřejmě se je snaží vést k určitým činnostem, ale převážně to nechávají na klientech. Respondenti se shodli na tom, že klienti rádi hrají společenské hry nebo hrají na PC nebo na PlayStationu. Do individuálního volného času můžeme také zařadit samostatné vycházky, které jsou pro klienty DDŠ velmi důležité.

Druhá dílčí otázka je: **Jak se vychovatelé zapojují a jaké aktivity klientům připravují?** Podle respondentů jsou klienti rádi, když se mohou před vychovateli předvést. Vychovatelé velmi často hrají s klienty hry ať už venku nebo ve společenské místnosti. Jelikož se jim v rodině nedostávalo moc pochvaly, tak jsou rádi za to, že se mohou předvést a jsou právě od vychovatelů pochváleni. Zařízení se snaží připravovat soutěže a akce, jako třeba olympiády, sportovní utkání nebo soutěže v kulečnicku, ping-pongu apod. Jak už jsem zmiňovala, klienti jsou nejvíce spokojeni, pokud se do soutěží zapojují i vychovatelé, protože se chtějí předvést a třeba i vychovatele porazit. Další připravovanou akcí jsou tábory, na které se jezdí několikrát za léto. Jsou připravovány

především pro klienty, kteří nemají kam odjet na letní prázdniny a tak se jim to zařízení snaží vynahradit.

Třetí dílčí otázka je: **Jaké jsou v DDŠ výchovně – vzdělávací činnosti?** Výchovně-vzdělávací činnosti mají u klientů vytvořit a rozvíjet kompetence, které jim mají pomoci zařadit se zpět do společnosti. Pestrost nabízených činností je opravdu bohatá. Jak už jsem zmiňovala, sportovní aktivity vychovatelé nejvíce preferují a to i z důvodu poruch chování klientů. Nejedná se však pouze o sporty, ale také o vycházky do přírody, kdy si klienti uvědomují, že si mohou aktivně odpočinout. Také se vychovatelé snaží, aby klienti měli nějaký cíl, a proto je podporují právě například v trénování na nadcházející olympiády. Důležitá je také práce v rodinných skupinách, kdy se klienti učí rozeznat vhodné využití volného času, komunikaci s vrstevníky a přípravě do samostatného života. V rodinných skupinách také probíhá příprava na vyučování. Podle vychovatelů hned po sportovních aktivitách dávají klienti přednost výtvarným činnostem. Velmi je baví lepení modelů, což jim pomáhá soustředit se, učí se pečlivosti a trpělivosti, která jim často chybí. Velká pestrost činností je důležitá, protože klientům pomáhá ujasnit si, co je baví, co by rádi dělali ve svém volném čase a čemu se chtějí věnovat aktivněji.

Čtvrtou a také poslední dílčí otázkou je: **Jak ovlivňují volnočasové aktivity život klienta?** Touto otázkou jsem chtěla zjistit, jakým způsobem volnočasové aktivity zasahují do chování klienta. Všichni dotázaní se shodli, že sportovní aktivity dokáží pozitivně ovlivnit život klienta a klienti sami vědí, že jim sport pomáhá při vybití stresu a agrese a nesou si to sebou dále i mimo život v zařízení. Klienty také pozitivně ovlivňuje, když najdou aktivitu, která je baví a naplňuje. Je důležité, že se k nějaké aktivitě chtějí sami aktivně vracet. To můžeme podle vychovatelů pozorovat právě například u lepení modelů nebo vytváření výrobků ze dřeva. Průběh volnočasových aktivit je ovlivněn tím, v jakém psychickém rozpoložení klienti jsou a podle toho se také odvíjí to, jaké aktivity následně budou probíhat. To, co i při volnočasových aktivitách klienty ovlivňuje je přátelství mezi klienty. Vychovatelé se snaží o to, aby při aktivitách klienti mezi sebou spolupracovali a učili se kolektivnosti.

Diskuse

Hlavní výzkumná otázka se ptala na to, jak klienti dětského domova se školou tráví svůj volný čas z pohledu vychovatele. Za pomoci dílčích a tazatelských otázek jsem se snažila na hlavní výzkumnou otázku odpovědět. Po provedení rozhovorů s vychovateli jsem zjistila, jakým způsobem klienti dětského domova tráví volný čas, jak se vychovatelé zapojují a jaké aktivity klientům připravují, jaké jsou v dětském domově se školou výchovně-vzdělávací činnosti a také, jakým způsobem volnočasové aktivity ovlivňují život klienta.

Hlavním cílem bylo zjistit, jakou roli mají volnočasové aktivity a volný čas v životě klienta dětského domova se školou z pohledu vychovatele. Na základě analýzy dat je nutné konstatovat, že role je „*souhrn očekávaných jednání vůči jedinci, který zastává určitou sociální pozici*“ (Jandourek, 2001, s.207).

Je důležité si uvědomit, že v klasické rodině hraje významnou roli rodič. V dětském domově se školou tuto roli přebírá právě vychovatel a je tak na něj kladena velká zodpovědnost. Také je důležité si uvědomit, že samotné volnočasové aktivity mohou hrát velkou roli v životě klienta. Všichni respondenti se shodli na tom, že když klienti vědí, že jim např. sport pomáhá při stresu a agresi, nesou si to sebou dále do života. Zároveň velký výběr volnočasových aktivit umožňuje klientům vyzkoušet si velkou řadu činností, které mohou hrát roli při výběru jejich budoucího povolání.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala tomu, jak vychovatelé nahlízejí na trávení volného času v dětském domově se školou a jakým způsobem do trávení volného času zasahují. Téma volný čas jsem si vybrala, neboť úzce souvisí se studovaným oborem.

První kapitola se věnovala komparaci pohledů na volný čas. Věnovala se pohledům na volný čas z pohledu různých autorů, volnému času dětí a mládeže a také pedagogickému ovlivňování volného času mimo vyučování. Druhá kapitola se zaměřovala na zařízení ústavní a ochranné výchovy. Vymezovala ústavní a ochrannou výchovu, více se zaměřovala na jednotlivá zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a více charakterizovala dětský domov se školou, ve kterém proběhlo výzkumné šetření. V poslední kapitole teoretické části byli charakterizováni pracovníci a klienti dětského domova se školou.

Na teoretickou část navazuje část empirická. Empirickým šetřením jsem se snažila zjistit, jak probíhá volný čas klientů v dětském domově se školou z pohledu vychovatele. Po prostudování literatury a již uskutečněným výzkumům k dané problematice jsem se mohla více přiblížit tomu, jakým způsobem je na volný čas i na jeho prožívání pohlíženo a díky tomu i snadněji porozumět trávení volného času v konkrétním DDŠ.

Jak jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách o volném čase, tak každý z autorů pohlíží na volný čas a také funkce volného času určitým způsobem. Díky uskutečněnému výzkumnému šetření mohu potvrdit, že zařízení se snaží plnit veškeré funkce a zajistit klientům naplněné prožívání volného času. Dílčí výzkumné otázky postupně rozkrývají, jak tráví volný čas klienti DDŠ, jak se vychovatelé do aktivit zapojují, jaké akce klientům připravují. Dále také, jaké jsou v zařízení výchovně-vzdělávací činnosti a jak souvisí s trávením volného času. A nakonec také, jakým způsobem je právě díky volnočasovým aktivitám ovlivňován život klienta.

Hlavním cílem bylo zjistit, jakou roli mají volnočasové aktivity a volný čas v životě klienta z pohledu vychovatele dětského domova se školou. Za pomoci dílčích a tazatelských otázek bylo odpovězeno na hlavní výzkumnou otázku a cíl šetření tedy považuji za splněný a tím tedy i cíl bakalářské práce.

Přínosem práce bylo, že organizovaný volný čas má svůj význam v životě klienta. Práce by mohla být dále rozšířena o šetření s klienty, kteří pobyt v dětském domově se školou již ukončili.

Seznam použitých zdrojů

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu: etopedie v praxi*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-736-7040-2.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8927-5.

HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. 207 s. ISBN 978-80-262-1523-3.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8535-0.

JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2009. 61 s. ISBN 978-80-7248-530-7.

JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 292 s. ISBN 978-80-7435-534-9.

KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. 208 s. ISBN 978-80-262-1250-8.

KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času: etopedie v praxi*. Brno: Paido, 2011. 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

NĚMEC, Jiří. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-731-5012-3.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-717-8295-5.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie: etopedie v praxi*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-737-2087-6.

SEKERA, Ondřej. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů: etopedie v praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7368-728-1.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠTIKOVÁ, Gabriela, ŠENKOVÁ, Dominika a BELICOVÁ, Marcela. *Fenomén dítěte v systému, aneb, Teorie a praxe náhradní rodinné výchovy*. Praha: Yourchance, 2020. ISBN 978-80-906954-6-7.

TRUNDA, Michal. *Zákon o pedagogických pracovnících s odborným výkladem: etopedie v praxi*. Třinec: RESK, 2014. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-87675-05-2.

VESELÁ, Jana. *Jak ve volném čase?: (projekty her pro volný čas dětí a mládeže)*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1997. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-704-1146-5.

VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-166-9.

Internetové zdroje:

ČERNÁ, Stanislava a KÁBELOVÁ, PhDr. Lenka. *Školní vzdělávací program výchovné činnosti*. Online. Dětský domov se školou. 2020, 14.11.2023. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.dds-chrudim.cz/skolni-vzdelavaci-program-vychovne-cinnosti-2/>.

MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. © 2013–2024 MŠMT, 2019 [cit. 2023-12-02] Dostupné z: https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf

MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. © 2013–2024 MŠMT, 2019 [cit. 2023-12-02] Dostupné z: https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf

Nadace Proměny Karla Komárka. *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas*. Nadace Proměny Karla Komárka [online] 5. 5. 2016. [cit. 2024-03-13] Dostupné z: <https://www.nadace-promeny.cz/>

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČR [online]. © MŠMT ČR A NPI ČR [cit. 2023-12-02] Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/vychovne-ustavy>

PATOČKOVÁ, Věra, ČERMÁK, Daniel a ŠAFR, Jiří. 2022. *Volný čas dětí staršího školního věku a jeho prožívání. Výsledky reprezentativního výzkumu v České republice 2021 (monitorovací studie)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. ISBN 978-80-7330-396-9 [online]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/volny-cas-deti-starsiho-skolniho-veku-jeho-prozivani-vysledky-reprezentativniho-vyzkumu-v> [cit. 2024-02-13]

Statistický informační systém Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. SEKCE INFORMATIKY, STATISTIKY A ANALÝZ MŠMT. *Statistický informační systém Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2024, [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/data/>

Středisko náhradní rodinné péče. Dítě v ústavu. *Šance dětem* [online]. 2012, 13.04.2012, 18.10.2023 [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dite-v-ustavu>

Volný čas a prevence u dětí a mládeže [online] Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, odbor pro mládež, 2002, 48 stran [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/>

VÝCHOVNÝ ÚSTAV VELKÉ MEZIŘÍČÍ. Poradna: Ochranná výchova [online] © 2024 Výchovní ústav Velké Meziříčí [cit. 2024-01-13] Dostupné z: <https://www.vuvm.cz/>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In. *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010–2024 [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In. *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010–2024 [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>.